

ONA TILI DARSLARIDA MATN YARATISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA USLUBIY TAVSIYALAR

Mavlonberdiyeva Nafisa Ozod qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, Turkiy tillar fakulteti, O'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Buranova Shoxista Menglibaevna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, O'zbek tili kafedrası p.f.n dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada, ona tili darslarida matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha, foidali ham samarali uslubiy tavsiyalar hamda matnning tuzilishi, saqlanishi va tahrir qilinishi uchun kerakli usullar va adabiyotlarning tushunchasi bo'lishi kerkligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Plan, Struktura, strategiya, grammatika.

Matn yaratish uchun, mavzuni tushunish va mavzuga oid fikrlarni o'rganish muhimdir. Mavzu haqida ko'proq malumot topish va o'z fikrlarimizni shakllantirish uchun yorliqlar yaratish yordam beradi albatta. Muhokama qilish va fikrlarimizni mustahkamlash ham muhimdir. Keyinchalik matnni yozishdan oldin, o'z fikrlarimizni boshqa odamlar bilan bahslashish yoki o'zimizga savol berish yordam beradi.

Matnni yaratishda, qo'llanishlarga muvofiq ishlatiladigan so'zlar va ifodalar yordam beradi. Qo'llanishlarni to'liq aniqlash va to'g'ri ishlatish matnni yaxshi ko'rinishga keltiradi. Yana matn yaratishda plan qilish va o'qituvchining qo'llab-quvvatlashi ham muhimdir. Plan qilish matnning boshidan oxirigacha qanday bir tartibda yozilishi kerakligini aniqlash yordam beradi. O'qituvchining qo'llab-quvvatlashiesha ona tili darslarida matn yaratishning muhim qismi, o'qituvchining qo'llab-quvvatlashi. O'qituvchi tarqatmalar, maslahatlar, va fikrlarni yordamida o'quvchilar matnlarini yaxshi ko'rinishda yozishlari mumkin.

Ona tili darslarida matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirish uchun quyidagi uslubiy tavsiyalarni ko'rsatish mumkin:

1. Maqsadni tayinlang: Matn yaratishdan oldin, maqsadni aniqlang. Bu sizga matningizni qaysi maqsad uchun yaratishingiz kerakligini tushunishga yordam beradi. Misol uchun, siz ona tili kursida o'qituvchilik qilasiz va o'quvchilarga qo'llanish uchun matn yaratmoqchi bo'lishingiz mumkin. Bu maqsadni

tayinlaganingizda, matningizni qaysi maktabdarajasi va qaysi tilda yozishingiz kerakligi haqida ham fikringiz bo'lishi mumkin.

2. Qo'llanishni belgilang: Matn yaratishda qo'llanishni aniqlash juda muhimdir. Bu sizga matningizni qaysi maqsad uchun yaratishingiz kerakligini tushunishga yordam beradi. Ona tili darslarida qo'llanish qaysi mavzularni o'rgatish uchun yaratilishi kerakligi haqida fikr sahibi bo'lishingiz mumkin. Qo'llanishni aniqlash sizga matn yaratish jarayonida kerakli bo'lgan ma'lumotlarni qidirishda yordam beradi.

3. Struktura yaratish: Matn yaratishda strukturani yaratish juda muhimdir. Matningizni yaratishdan oldin, uni qanday tartibda yozishingiz kerakligini aniqlashingiz kerak. Misol uchun, matningizda boshqa insonlarga yordam berish uchun, matningizni qaysi qismga ajratish kerakligini aniqlashingiz kerak. Bunday turli qismga ajratish sizga matningizni tushunarliroq qilishga yordam beradi.

4. Tilni to'g'ri ishlatish: Matningizni yaratishda tilni to'g'ri ishlatish juda muhimdir. Tilni to'g'ri ishlatish sizning matningizni tushunish va qo'llanishni o'rganishda yordam beradi. Ona tili darslarida, sizga qaysi tilni to'g'ri ishlatishingiz kerakligi haqida fikr sahibi bo'lishingiz mumkin. Tilni to'g'ri ishlatish sizga yomonliklardan saqlanishga yordam beradi.

5. Matnni tahrir qilish: Matningizni yaratishdan keyin, uni tahrir qilishni unutmang. Matn tahrir qilish sizning matningizni qayta ko'rib chiqishda yordam beradi. Bunday qilish sizga matningizni tushunarliroq qilishga va uni keng aholiga tarqatishga yordam beradi.

6. Ko'proq yozing: Matn yaratishda muhim narsa ko'proq yozishdir. Bu sizga yozishni o'rganishda va yozishni yaxshilashda yordam beradi. Matn yaratishda ko'proq yozish sizning yozish ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi.

Ona tili darslarida matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirish haqida quyidagi fikrlarni keltirilishi mumkin: Matn yaratishda maqsadni tayinlash juda muhimdir. Matnning maqsadi nima bo'lishi, qaysi ma'lumotlarni o'z ichiga olganligi va qaysi o'qituvchi yoki o'qituvchilar tomonidan o'qitilishi kerakligi belgilanishi kerak. Matnning muhiti va qabul qiluvchilari aniqlanishi kerak. Matn qabul qiluvchilarning murojaat tili, yosh, o'qish darajasi va boshqa xususiyatlari boyicha mos kelishi kerak.

Ma'noli matnlarni yaratish - bu odamlar yangi tillarni o'rganishda egallashlari kerak bo'lgan muhim mahoratdir. Har bir tilning o'ziga xos xususiyatlari va nuanslari mavjud bo'lib, ular izchil va mo'ljallangan xabarni etkazish uchun

samarali matnlarni yaratish uchun tanishishni talab qiladi. O‘zbek tili ham bundan mustasno emas va “Ona tili darslarida” matn yaratishni o‘rganish juda muhim bo‘lib, bir qancha yo‘l-yo‘riq va tamoyillarga rioya qilishni talab qiladi.

Birinchi va eng asosiy tamoyil tilning sintaktik tuzilishini tushunishdir. uni boshqaradigan grammatik qoidalar. Ushbu bilim o'quvchiga tushunarli matn yaratish uchun grammatikaning standart qoidalariga rioya qilish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, qoidalarni bilish jummalarni tuzishda xatolarni kamaytirishga yordam beradi va matnning uyg'unligini ta'minlaydi. Zamon, kelishik qoidalari va so'z tartibini to'g'ri qo'llash aniqlik, izchillik va eng muhimi, tushunishni qo'llab-quvvatlaydi. Shuning uchun o'quvchilar o'zbek tilining grammatik qoidalarini tushunishlari kerak.

Ikkinchidan, o‘zbek tilida matn yaratishda lug‘atning qo‘llanilishi hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Lug'at mo'ljallangan xabarning ma'nosini rivojlantirish uchun asosdir. Lug'atning to'g'ri va to'g'ri qo'llanilishi izchillikni qo'llab-quvvatlaydi va so'zlovchining ishonchliligini oshiradi. “Ona tili darslarida” mavzusida matn yaratish o‘quvchilarni o‘rganilayotgan mavzuga oid o‘zbek tili lug‘ati bilan tanishtirishni talab qiladi. Shunday qilib, o'quvchilar umumiy tilda ham, ixtisoslashtirilgan texnik tilda ham keng miqyosli lug'atni rivojlantirishlari kerak.

Uchinchi tamoyil - mo'ljallangan xabarning madaniyati, konteksti va ohangini tushunishdir. Matnga mos ohang va kontekstni qo'llash maqsadli auditoriya tomonidan xabarni tushunish ehtimolini oshiradi. Hazil, ishontiruvchi til, kinoya va ohangning boshqa shakllaridan foydalanish matnning izchilligi va ravshanligini saqlab qolgan holda bahs yuritishga yordam beradi. Xuddi shunday, har bir madaniyat o'ziga xos ma'no va g'oyalarni beruvchi ijtimoiy me'yorlar, urf-odatlar, din va urf-odatlariga ega. Bularni matnga to'g'ri kiritish mo'ljallangan auditoriya uni tushunishi va unga kirishi uchun zarurdir.

To'rtinchi tamoyil uslubni qo'llash bilan bog'liq. “Ona tili darslarida” matn yaratish nafaqat qo‘llanilgan so‘zlarga, balki bu so‘zlarning qanday taqdim etilishiga ham bog‘liq. Estetik jozibali matn yaratish o‘quvchilarning xabarni qabul qilish, qabul qilish va pirovardida tushunishini yaxshilaydi. Uslub takror, metafora, o‘xshatish va boshqa adabiy vositalar yordamida matnga chuqurroq va o‘zgacha ta’sir ko‘rsatadigan ritorik vositalar yordamida kuchaytiriladi.

Beshinchi tamoyil – izchillik va ravshanlikning muhimligi. Hozirgi avlod katta hajmdagi ma'lumotlarga duchor bo'lmoqda va xabarni aniq, aniq va tartibli etkazish juda muhimdir. Matndagi izchillik va ravshanlikni ta'minlash uchun

matnni tashkil etishda asosiy tuzilmaga rioya qilish zarur. Kirish, asosiy va xulosaga ega bo'lgan yaxshi tuzilgan matn matnni yanada tartibli va tushunarli qilishga yordam beradi. Oltinchi tamoyil - matnni topshirishdan oldin ko'rib chiqish va tahrirlash muhimligi. Yozishdan keyin matnni ko'rib chiqish muallifga matn tarkibi, grammatika va lug'at qo'llanilishini baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, to'g'ri tahrir qilish izchillikni yaxshilaydi, har qanday chalg'ituvchi gaplarning oldini oladi hamda grammatik va tipografik xatolarni tuzatishni ta'minlaydi. "Ona tili darslarida"da matn yaratish muvaffaqiyat uchun zarur. Bu til, madaniyat, ohang, kontekst, uslub, izchillik, aniqlik va puxta tahrirni bilishni talab qiladi. Ushbu tamoyillarni o'zlashtirish o'quvchilarning yozish ko'nikmalarini oshiradi, ravshanlikka yordam beradi va tushunarli xabarni etkazishni ta'minlaydi. Ma'no va ravshanlikni taklif qiluvchi samarali matnlarni yaratish vaqt va amaliyotni talab qiladigan mahoratdir. Shuning uchun bu yerda muhokama qilingan yo'riqnomalarga amal qilish juda muhim va bu orqali o'quvchilar o'zbek tilida o'z fikrlarini bildirishlari mumkin.

Matn yaratish uchun ma'lumotlarni to'plash kerak. Ma'lumotlarni to'plash uchun ko'p qo'llanadigan manbalardan foydalanish, yozuvchining xususiy tajribasidan foydalanish va ko'proq tadqiqot olib borish kerak. Matn yaratishda plan yaratish kerak. Matnning boshlanishi, o'rtasi va tugash qismi, mavzuni tushuntiruvchi ta'rif va yuritish kerak. Matn yaratishda izlanish va tarjima qilishdan foydalanish. Izlanish va tarjima qilish qo'llanishi yordamida matnning tuzilishi va tili o'zgartirish kerak.

Matn yaratishda qo'llaniladigan usullar va adabiyotlar boyicha tushuncha saqlash kerak. Matnning tuzilishi, saqlanishi va tahrir qilinishi uchun kerakli usullar va adabiyotlarning tushunchasi bo'lishi kerak. Matn yaratishda muhim bo'lgan xususiyatlardan biri ham tahlil va tafakkurdir. Matn yaratishda tahlil va tafakkur qilish, fikrlash va o'z fikrlarini ifodalash kerak, bu esa matnning chuqurroq tushunilishiga yordam beradi.

Til o'rganuvchilar sifatida yangi tilda matn yaratish murakkab muammo bo'lib qolmoqda. O'zbek tilini o'rganayotgan talabalar uchun ham xuddi shunday deyish mumkin: unga tili darslarida matn ko'rinishini shakllantiriladi. Bu inshoda men "ona tili darslarida matn ko'rinishini shakllantirmoq" va bu ko'nikmalarni oshirish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan strategiyalarni muhokama qilaman.

Birinchi, chet tilida matn yaratish yozuvchidan til qoidalarini tushunishini talab qiladi. O'zbek tili darslarida o'quvchilar tilning sintaksisi, lug'at va

grammatika bilan tanishib, kerakli ko'nikmalarni shakllantirishlari kerak. O'zbek tili grammatikasi va lug'atini o'rganish yozuvchining o'zbek tilida matn yaratishda fikr va g'oyalarni to'g'ri ifodalash qobiliyatini oshiradi.

Ikkinchidan, o'zbek tilida matn yaratishning asosiy mahorati avvaldan mavjud matnlarni tushunish qobiliyatidir. Muhim ma'lumotlarning tagiga chizish uchun matnlarni ko'zdan kechirish, eslatma olish va asosiy g'oyalarni bayon qilish yozma matnlarni muvaffaqiyatli tushunishga yordam beradigan usullardan biridir. O'zbek adabiyoti, gazeta va darsliklarni kengroq o'qish o'quvchilarning tilning yozish uslublari, lug'at boyligi, ifoda va ohangini tushunishini oshiradi. Bundan tashqari, yozish strategiyalari g'oyalar va fikrlarni yozma ravishda kognitiv tarzda tarjima qilish uchun ishlatiladi. Yozish ham ijodiy, ham kognitiv jarayon ekanligini tan olish kerak. O'ylangan rejalashtirish atrofida yaxshi yozish markazlari. Shunday qilib, talabalar aqliy hujum, konspekt va loyihalash kabi samarali iskala strategiyalarini o'rganishlari juda muhimdir.

O'zbek tilida matn yaratish bo'yicha yana bir muhim maslahat bu fikr-mulohazalarni so'rashdir. O'zbek tili darslarida o'qituvchilar yozma ohang, gap tuzilishi, grammatika, uslub va ifoda haqida qimmatli fikr-mulohazalarini bildirishlari mumkin. Fikr-mulohazalar, shuningdek, yozuvchiga yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalarni aniqlashga yordam beradi. Va nihoyat, amaliyot yozish ko'nikmalarini rivojlantirishning muhim qismi bo'lib qolmoqda. Muntazam amaliyot yozish ko'rsatmalari, mashg'ulotlar va mashqlarda qatnashishni o'z ichiga oladi. O'zbek yozuviga qanchalik ko'p bo'lsa, yozuvchi shunchalik qulay bo'ladi. Bundan tashqari, muntazam mashq lug'at, jumlar tuzilishi va grammatikani yaxshilaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, matn yaratish, birinchi navbatda, o'quvchining o'zbek tilini bilish darajasini tekshiradi. O'zbek tili grammatikasi, lug'at va sintaksisini o'zlashtirish, fikrni tushunish va ifodalash o'quvchining yozish qobiliyatini oshiradi. O'zbek tili o'qituvchilari o'quvchilarning tilni tushunish, tarjima qilish va yaratishni kuchaytiruvchi strategiyalarni ishlab chiqishlari va qo'llashlari kerak. Talaba o'zbek tilida grammatika, lug'at, ifoda, ohang va uslubdan foydalangan holda yozishni o'rgansa, talaba "ona darslarida matnni kerakli ko'rinishga ega bo'ladi".

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tursunoy Ziyodova. “MATN YARATISH TEXNOLOGIYASI ONA TILI TA’LIMI MISOLIDA”. “Fan” nashriyoti T-2007.
2. Шохрух АБДУРАҲИМ. “ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ЎҚИБ ТУШУНИШ МАЛАКАСИНИ БАҲОЛАШ” “Nodirabegim” нашриёти Тошкент – 2021.
3. www.ziyouz.com kutubxonasi.
4. Kutlimuratova, D. A., & Yuldasheva, S. S. (2023). TIL TA’LIMIDA QUIZIZZ PLATFORMASINING IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH. QUALITY OF TEACHER EDUCATION UNDER MODERN CHALLENGES, 1(1), 457-468.
5. Sh, Y. (2017). Modern information technologies in Uzbek language teaching. Lecture notes.
6. Ataxanovna, Y. G., Tajimuratovna, X. M., Menglibayevna, B. S., & Zaripbaevna, S. A. (2021). O ‘zbek tilini nofilologik auditoriyasida o‘qitishning ayrim masalalari. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(5), 20-24.
7. Tajimuratovna, X. M., Menglibayevna, B. S., Ataxanovna, Y. G., &
8. Zaripbaevna, S. A. (2021). Umumiy O ‘Rta Ta’lim Maktablarida O‘Quvchilar Bilimlarini Baholash Va Nazorat Qilishda Elektro Vositalaridan Foydalanish Usullari. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI, 1(5), 16-19.